

معرفی گیاهان دارویی مراتع کوهستانی شمال غرب ایران با تاکید بر دانش بومی و سنتی (مطالعه موردی: اکوسیستم مرتعی خرابه سنجی ارومیه)

بهنام بهرامی^{۱*}، پریا کمالی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۲/۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۰/۱۷

چکیده:

شناخت گیاهان دارویی در عرصه‌های منابع طبیعی هر منطقه یکی از گام‌های بنیادی در زمینه توسعه پایدار گیاهان دارویی بوده و می‌تواند اطلاعات پایه‌ای مهمی را در اختیار محققان گرایش‌های مختلف این حوزه تحقیقاتی و کاربردی قرار دهد. بر این اساس مراتع کوهستانی خرابه سنجی با وسعتی برابر ۲۷۱۵ هکتار در شمال غرب ایران و در شهرستان ارومیه جهت شناسایی و جمع‌آوری گیاهان دارویی انتخاب گردید. به منظور معرفی گونه‌های دارویی و معطر، گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه پس از انتقال به هرباریوم با استفاده از فلورهای مختلف مورد شناسایی قرار گرفتند سپس با استفاده از اطلاعات محلی حاصل از مصاحبه مستقیم و پرسش‌نامه و نیز کتب مرتبط، به ثبت مشخصات دارویی آن‌ها اقدام گردید و سپس پردازش و تجزیه روی داده‌های خام انجام شد. نتایج حاکی از آن است که ۶۱ گونه متعلق به ۱۴ تیره گیاهی در منطقه موجود می‌باشد. از نظر شکل زیستی ۶۳/۹۱ درصد گونه‌ها همی‌کریپتوفیت و ۱۶/۳۹ درصد تروفیت می‌باشند تیپ‌های ژئوفیت و کامفیت و فانروفیت به ترتیب ۹/۷۵، ۶/۵۵ و ۳/۴۰ درصد گونه‌ها را به خود اختصاص دادند. در مجموع ۴۶ گونه دارویی متعلق به ۱۴ تیره گیاهی جمع‌آوری و شناسایی شد. مقایسه آماری گیاهان دارویی و جمع‌آوری شده به کل گیاهان منطقه نشان می‌دهد که ۷۵ درصد گیاهان منطقه، دارویی هستند. با انجام این کار تحقیقاتی به طور قابل توجهی به تعداد گیاهان دارویی ثبت شده منطقه افزوده می‌شود. عمده شکل مصرفی این گیاهان علاوه بر جنبه دارویی، مصرف خوراکی آنها از طرف مردم بومی بوده که به صورت سبزی به فروش می‌رسند. با توجه به تعداد گونه‌های دارویی در این منطقه، می‌توان گفت این اکوسیستم مرتعی می‌تواند به عنوان یک رویشگاه طبیعی محلی برای آموزش اصولی بهره‌برداری از منابع طبیعی به خصوص، برداشت گیاهان دارویی باشد.

واژه‌های کلیدی: گیاهان دارویی، اشکال زیستی، خرابه سنجی، ارومیه

^۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تربیت مدرس

*نویسنده مسئول: Email: b.bahrami^{۳۱}@gmail.com

^۲ - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مرتعداری دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه

شناخت گیاهان دارویی در عرصه‌های منابع طبیعی هر منطقه یکی از گام‌های بنیادی در زمینه توسعه پایدار گیاهان دارویی بوده و می‌تواند اطلاعات پایه ای مهمی را در اختیار محققان گرایش‌های مختلف این حوضه تحقیقاتی و کاربردی قرار دهد و باید بصورت جداگانه برای مناطق مختلف مورد بررسی قرار گیرد (۲۴).

امروزه نگرش به گیاهان دارویی به شکل علمی-تر در قالب علمی به نام فارماکوگنوزی^۳ صورت می‌گیرد و در این بین به طور گسترده از تجربیات گیاه‌شناسان دارویی قدیم استفاده می‌شود (۲۱ و ۲۲). در واقع در صورتی که کار شناسایی، همراه با گرفتن اطلاعات از مردم و دانش بومی آن منطقه صورت گیرد، می‌توان گونه‌های جدیدی را به لیست گونه‌های دارویی اضافه کرده و بدین ترتیب زمینه‌های کاری را برای محققان فعال در ارتباط با شناسایی مواد موثره، بررسی تاثیرات بالینی مواد موثره بر روی بیماری‌های ادعا شده فراهم کرد. در ادامه کارهای تحقیقاتی بر روی عرصه‌های منابع طبیعی با گذشت زمان به مواردی بر می‌خوریم که رویشگاه‌ها خالی از گونه‌ها شده و معلوم نیست که آیا این عقب نشینی‌ها منجر به انقراض گونه‌های مذکور شده است یا نه؟ بنابراین وجود ذخیره‌گاه‌ها و حتی افزایش تعداد آنها یکی از نیازهای منابع طبیعی کشور می‌باشد. چون این ذخیره‌گاه‌ها بانک‌های ژنی طبیعی هستند که می‌توانند ذخایر ژنتیکی با ارزش گیاهان دارویی را به نحو احسن حفظ

به‌طور کلی گیاه دارویی، به گیاهی گفته می‌شود که دارای مواد مؤثره مشخصی است و در درمان بیماری‌ها بکار می‌رود و نام آن گیاه در یکی از منابع معتبر بین المللی از دو کلمه یونانی فارماکون^۱ به معنی دارو و پیوسز^۲ به معنی ساختن، تشکیل شده است (۵). گیاهان دارویی بخش مهمی از منابع طبیعی هر کشوری بشمار می‌روند و شناخت منابع طبیعی و مدون کردن اطلاعات آن، نیاز هر جامعه بشری است. نحوه نگرش مردم جامعه به منابع طبیعی و روش‌های استفاده از آن می‌تواند در احیاء یا انهدام این منابع بسیار مهم باشد (۱۶). گیاهان از عناصر اصلی منابع طبیعی بوده و به واسطه نقش حفاظتی، تغذیه ای، داروئی و ... بیشتر مورد توجه مردم می‌باشند. امروزه به علت تامین مواد غذایی از طریق کشاورزی و دامپروری صنعتی در کشورهای پیشرفته از فشار بر روی منابع طبیعی به صورت کنترل شده کاسته شده است اما در کشور ما تولید غلات و بعضی اقلام کشاورزی و دامپروری هنوز به شدت وابسته به منابع طبیعی بوده (۱۲ و ۶) و این مهم در سال‌های اخیر فشار بیشتری به منابع طبیعی وارد نموده است این منابع شدیداً در حال تخریب می‌باشند. (۱۴). علاوه بر بحث دامپروری، منابع طبیعی کشور بخصوص منطقه آذربایجان به علت بهره‌برداری های نادرست و بدون برنامه در سال‌های اخیر لطمه دیده و به شدت سیر قهقرا را در پیش دارند.

^۱ - Pharmakon

^۲ - Poies

^۳ - Pharmacognosy

بررسی تنوع گونه‌های گیاهی دارویی در سطح تاکسونومیک گونه، خانواده و در سطوح فرم رویشی، تیپ بیولوژیکی در مراتع کوهستانی منطقه خرابه سنجی ارومیه است.

مواد و روش‌ها:

منطقه مورد مطالعه با وسعتی برابر ۲۷۱۵ هکتار در شمال غرب ایران، استان آذربایجان غربی و در شهرستان ارومیه واقع شده است. این منطقه در واقع بخشی از حوزه آبخیز رودخانه نازلو و موسوم به زیر حوزه خرابه سنجی می باشد که در آن آبراهه های فصلی متعددی وجود دارند. مختصات جغرافیایی آن عبارتند "۳۷°۴۵'۴۷" - "۳۷°۴۸'۲۲" عرض شمالی تا "۴۴°۵۲'۰۳" - "۴۴°۵۵'۰۷" طول شرقی است. از نظر موقعیت طبیعی این منطقه از طرف شمال محدود است به کوه بلندوک - از غرب به اراضی روستای خلیان، از جنوب به روستای تازه کند، از طرف شرق به اراضی روستای چیر و حداقل ارتفاع آن ۱۵۷۵ و حداکثر ۲۷۴۵ متر از سطح دریا می باشد. میانگین بارش سالانه منطقه ۳۴۵/۴ میلیمتر و متوسط سالانه دما ۱۲/۵ درجه سانتی گراد می باشد.

جهت بررسی تنوع گیاهی شناسایی و معرفی گیاهان دارویی منطقه از روش پیمایش زمینی که یکی از روش‌های مرسوم مطالعات تاکسونومیک منطقه‌ای می باشد اقدام به شناسایی گونه‌های موجود گیاهی گردید. در این روش با مراجعه مستقیم به نواحی مختلف منطقه مورد بررسی، جمع‌آوری گونه‌های گیاهی دارویی صورت گرفت، جمع‌آوری گونه

کرده (۳) و امکان مطالعه تحولات طبیعی را در مقایسه با عرصه‌های حاشیه‌ای و مشابه فراهم کنند. این ذخیره‌گاه‌ها علاوه بر آن، با اعمال مدیریت‌های اصولی می‌توانند آموزشگاه‌های طبیعی برای محققان، کارشناسان منابع طبیعی و بهره برداران از این عرصه‌ها باشند (۸). به دنبال جمع‌آوری فلور در منابع طبیعی، تمرکز بر روی جمع‌آوری و شناسایی گیاهان دارویی و معرفی آنها یکی از ضروریات منابع طبیعی آسیب پذیر در سراسر کشور بوده و بازنگری ارزش‌های سنتی گیاهان مولد محصولات فرعی در گستره منابع طبیعی کشور با ملاحظه اهمیت روز افزون آن از نظر کاربرد دارویی و صنعتی و خوراکی و ضرورت بهره‌برداری از آنها، ضرورت شناسایی علمی و فنی گیاهان مولد و فرآورده‌های مرتعی و جنگلی را را مطرح می‌سازد (۷) و انجام مطالعات مختلف از جمله جامعه‌شناسی گیاهی، مطالعات اکولوژیکی و آتاکولوژیکی گونه‌های دارویی راه را بر تحقیقات کاربردی و اهلی‌سازی پاره‌ای از گونه‌ها هموار کرده و امکان مطالعات برداشت اصولی از گونه‌ها و حتی آموزش بهره‌برداران را به صورت طرح‌های الگو فراهم می‌کند (۲). خوشبختانه آگاهی عمومی در زمینه استفاده از گیاهان دارویی و نقش آنها در داروسازی بطور روزافزونی در حال افزایش است. گیاهان دارویی نیز جایگاه ویژه‌ای در درمان بیماری‌ها پیدا کرده است (۲۴) مراتع علاوه بر نقشی که به عنوان ارزش حفاظتی، تفرجگاهی، تولید علوفه، محیط زیست، منبع ژنتیکی و غیره دارند، از نظر تولید گیاهان دارویی و صنعتی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند. هدف از تحقیق حاضر

نتایج:

به طور کلی ۶۱ گونه متعلق به ۱۴ تیره گیاهی در منطقه جمع آوری و شناسایی شد (جدول ضمیمه شماره ۱). تیره گرامینه با ۱۵ گونه بزرگترین تیره منطقه می باشد که ۲۴/۵۹ درصد گونه ها را به خود اختصاص داده است. بعد از تیره گرامینه، *Papilionaceae* و *Asteraceae* با ۱۰ گونه ۱۶/۳۹ درصد گونه ها را در بر می گیرند. تیره های بعدی *Labiatae* و *Apiaceae* به ترتیب با ۷ و ۵ گونه می باشند بقیه تیره ها اکثرا شامل ۱ یا ۲ گونه در منطقه می باشند (نمودار شماره ۱). از نظر فرم رویشی انواع فرم های فورب، بوته ای، گراس، درختچه ای و در منطقه مشاهده می شود اکثر گونه ها دارای فرم رویشی فورب می باشند به عبارت دیگر ۶۴ درصد گونه ها را شامل می شود بعد از آن فرم گراس با ۲۵ درصد قرار دارد (نمودار شماره ۲). از نظر شکل زیستی ۶۳/۹۱ درصد گونه ها همی کریپتوفیت و ۱۶/۳۹ درصد تروفیت می باشند تیپ های ژئوفیت و کامفیت و فانروفیت به ترتیب ۹/۷۵، ۶/۵۵ و ۳/۴۰ درصد گونه ها را به خود اختصاص دادند (نمودار شماره ۳).

های گیاهی دارویی از فروردین ماه ۱۳۸۷ تا پایان آذر ۱۳۸۷، به تناوب زمانی از تمام نقاط منطقه مورد مطالعه انجام شده است. نمونه های جمع آوری شده پس از خشک شدن با استفاده از فلورهای ایرانیکا، عراق، شوروی، ایران، گون های ایران، رده بندی گیاهی، رستنی های ایران، فرهنگ نام های گیاهان ایران به طور دقیق مورد شناسایی قرار گرفتند. همچنین شکل زیستی گیاهان بر اساس رده بندی^۱ تعیین گردید. و سپس با استفاده از مطالعات محلی حاصل از مصاحبه ها و پرسش نامه ها و نیز کتب مرتبط، به ثبت مشخصات دارویی آن ها اقدام گردید. مصاحبه با مشاهده حضوری از ۱۰۳ نفر از بهره برداران مرد (سنین ۳۹ تا ۶۸ ساله) در محدوده منطقه مورد مطالعه به صورت فردی (از ۳۱ نفر) یا گروهی (۳ الی ۶ نفره) به عمل آمده است. مصاحبه و پرسش ها در این پژوهش مشارکتی تا جایی ادامه یافت که پاسخ های تکراری برای محقق اثبات شد و ادامه مصاحبه ها نکته ای جدید به یادداشت ها اضافه نمی نمود. این کیفیت در اثر تکرار پاسخ های مشابه از طرف مصاحبه شوندگان مختلف برای محقق محرز می گردد (۷)، یادداشت ها به روش تحلیل محتوا مقوله - بندی شد و سپس نتایج آن تدوین گردید. در نهایت جهت پردازش و تجزیه داده های خام از نرم افزار Excel office ۲۰۰۷ استفاده شد.

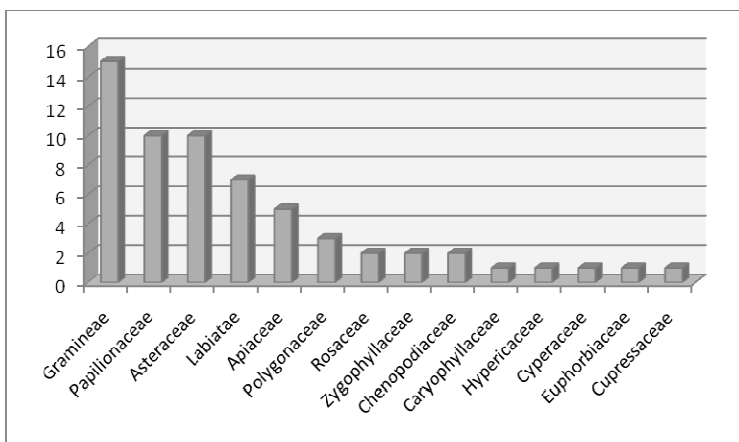
^۱ - Raunkiaer

جدول ۱- فهرست گونه های مرتعی و دارویی موجود در منطقه مورد مطالعه

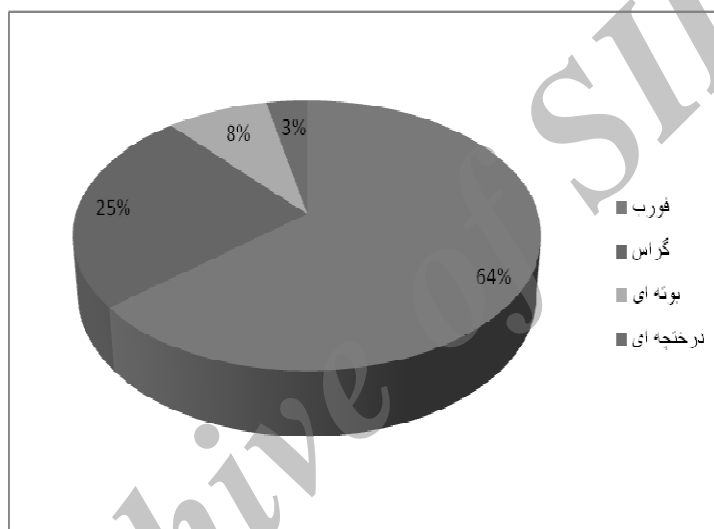
نام علمی (۱)	خانواده (۲)	نام فارسی (۳)	پراکنش ارتفاعی (۴)	فرم زیستی (۵)	فرم رویشی (۶)	قسمت های مورد استفاده (۷)
<i>Trifolium repens</i>	Papilionaceae	شبدر سفید	۲۱۰۰-۱۴۲۰	تروفیت	فورب	سرشاخه های گلدار
<i>Trifolium pratense</i>	Papilionaceae	شبدر قرمز	۲۱۰۰-۱۴۲۰	همی کریپتوفیت	فورب	سرشاخه های گلدار
<i>Onobrychis sativa</i>	Papilionaceae	اسپرس علوفه ای	۲۱۰۰-۱۴۲۰	همی کریپتوفیت	فورب	سرشاخه گلدار-دانه
<i>Onobrychis cornuta</i>	Papilionaceae	اسپرس کرمی	۲۰۰۰-۱۵۰۰	کامفیت	بوته ای	سرشاخه گلدار
<i>Medicago sativa</i>	Papilionaceae	یونجه معمولی	۱۹۰۰-۱۴۲۰	همی کریپتوفیت	فورب	سرشاخه گلدار
<i>Medicago minima</i>	Papilionaceae	یونجه صغیر	۱۸۰۰-۱۴۵۰	تروفیت	فورب	سرشاخه گلدار
<i>Melilotus officinalis</i>	Papilionaceae	یونجه زرد	۱۷۰۰-۱۴۲۰	همی کریپتوفیت	فورب	برگ، ساقه، سرشاخه گلدار
<i>Alhagycamelorum</i>	Papilionaceae	خارشتر ایرانی	۱۶۰۰-۱۴۲۰	همی کریپتوفیت	فورب	اندام های هوایی
<i>Astragalus coronilla</i>	Papilionaceae	گون	۱۴۷۰	کامفیت	بوته ای	صمغ ساقه
<i>Melilotus alba</i>	Papilionaceae	یونجه سفید	۱۷۰۰-۱۴۲۰	همی کریپتوفیت	فورب	سرشاخه گلدار
<i>Euphorbia aucheri</i>	Euphorbiaceae	فرفیون کوهی	۱۴۲۰	همی کریپتوفیت	فورب	شیره
<i>Juniperus polycarpus</i>	Cupressaceae	ارس	۱۹۰۰	فانروفیت	درختچه ای	رزین
<i>Chenopodium album</i>	Chenopodiaceae	سلمه تره	۱۸۰۰	تروفیت	فورب	برگ-میوه
<i>Noeaeumcronata</i>	Chenopodiaceae	خارگونی	-	کامفیت	بوته ای	-
<i>Acanthophyllum squarrosum</i>	Caryophyllaceae	چوبک	۲۱۰۰-۱۶۰۰	کامفیت	بوته ای	ریشه
<i>Cichorium intybus</i>	Asteraceae	کاسنی	۱۹۰۰-۱۴۲۰	همی کریپتوفیت	فورب	ریشه، برگ، گل، دانه
<i>Anthemis nobilis</i>	Asteraceae	بابونه	۱۴۲۰	تروفیت	فورب	گل
<i>Traxacum gume</i>	Asteraceae	گل قاصد	۱۸۰۰	تروفیت	فورب	ریشه
<i>Tragopogon longirostis</i>	Asteraceae	شنگ	۱۷۰۰-۱۴۲۰	همی کریپتوفیت	فورب	برگ
<i>Gundelia tournefortii</i>	Asteraceae	کنگر خوراکی	۱۵۰۰-۱۴۸۰	همی کریپتوفیت	فورب	برگهای جوان
<i>Echinops persicus</i>	Asteraceae	شکرتیغال ایرانی	۱۸۰۰-۱۵۰۰	همی کریپتوفیت	فورب	ساقه های اولیه
<i>Achillea millefolium</i>	Asteraceae	بومادران البرزی	-	همی کریپتوفیت	فورب	سرشاخه گلدار
<i>Artemisia aucheri</i>	Asteraceae	درمنه کوهی	۱۶۵۰-۱۵۵۰	همی	بوته ای	سرشاخه

گلدار		کرپتوفیت				
ریشه، برگ	فورب	همی کرپتوفیت	۱۵۵۰-۱۴۲۰	بابا ادم	<i>Asteraceae</i>	<i>Arctiumlappa</i>
ریشه، میوه، روغن، اندام های هوایی	فورب	همی کرپتوفیت	۱۵۰۰-۱۴۲۰	خار پیرزن	<i>Asteraceae</i>	<i>Onopordonheteracanthum</i>
ریشه	فورب	همی کرپتوفیت	۲۰۰۰-۱۴۲۰	توت روباهی	<i>Rosaceae</i>	<i>Sanguisorba minor</i>
میوه نارس، دانه	درختچه ای	فانروفیت	۲۲۰۰-۲۰۰۰	بادام خارالود	<i>Rosaceae</i>	<i>Amygdaluslycioides</i>
اندامهای هوایی	فورب	تروفیت	۱۵۰۰-۱۴۲۰	علف هفت بند	<i>Polygonaceae</i>	<i>Polygonumaviculare</i>
ساقه- دمبرگ	فورب	ژئوفیت	۲۱۰۰-۱۷۵۰	ریواس	<i>Polygonaceae</i>	<i>Rheum ribes</i>
میوه- برگ های اولیه	فورب	همی کرپتوفیت	۲۷۰۰-۲۱۰۰	ترشک	<i>Polygonaceae</i>	<i>Rumexscutatus</i>
سرشاخه گلدار	فورب	همی کرپتوفیت	-	گوش بره	<i>Labiatae</i>	<i>Phlomisolivieri</i>
سرشاخه گلدار	فورب	همی کرپتوفیت	-	گوش بره صخره روی	<i>Labiatae</i>	<i>Phlomisprungens</i>
سرشاخه گلدار	فورب	همی کرپتوفیت	۱۹۰۰-۱۵۰۰	گلپوره	<i>Labiatae</i>	<i>Teucriumpolium</i>
سرشاخه گلدار	فورب	همی کرپتوفیت	۲۱۰۰-۱۵۰۰	اوبشن کوهی	<i>Labiatae</i>	<i>Thymus kotchyanus</i>
گل آذین	فورب	تروفیت	۱۷۰۰	کاکوتی	<i>Labiatae</i>	<i>Ziziphoratenuir</i>
گل، سرشاخه گلدار	فورب	همی کرپتوفیت	-	اسطوخودوس	<i>Labiatae</i>	<i>Lavanduladentala</i>
برگ - گل	فورب	همی کرپتوفیت	-	بادرنجوبه	<i>Labiatae</i>	<i>Mellissa officinalis</i>
سرشاخه گلدار	فورب	همی کرپتوفیت	۲۰۰۰-۱۴۵۰	گل راعی	<i>Hypericaceae</i>	<i>Hypericumperforatum</i>
-	گراس	همی کرپتوفیت	-	علف بره	<i>Gramineae</i>	<i>Festucaovina</i>
-	گراس	تروفیت	-	ارزن	<i>Gramineae</i>	<i>Setariaglaura</i>
-	گراس	ژئوفیت	-	جو پیازدار	<i>Gramineae</i>	<i>Hordeumbulbosum</i>
-	گراس	ژئوفیت	-	چمن پیازدار	<i>Gramineae</i>	<i>Poabulbusa</i>
دانه	گراس	همی کرپتوفیت	۱۴۲۰	چاودار کوهی	<i>Gramineae</i>	<i>Secalemontanum</i>
-	گراس	تروفیت	-	جاروعلفی بامی	<i>Gramineae</i>	<i>Bromustectorum</i>
-	گراس	همی کرپتوفیت	-	جارو علفی	<i>Gramineae</i>	<i>Bromustomentellus</i>
-	گراس	ژئوفیت	-	جارو علفی	<i>Gramineae</i>	<i>Bromuscappadocicus</i>

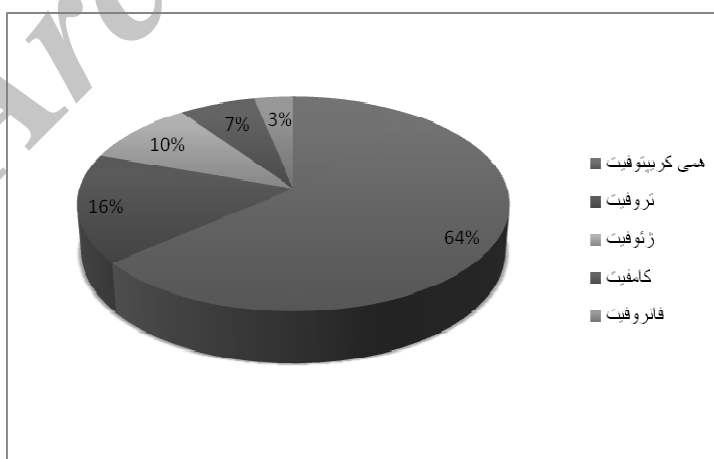
-	گراس	ژئوفیت	-	گالوبا	Gramineae	<i>Agropyroncrystatum</i>
-	گراس	همی کریپتوفیت	-	چمن گندمی کرکدار	Gramineae	<i>Agropyrontrichophorum</i>
-	گراس	همی کریپتوفیت	-	چمن گندمی بلند	Gramineae	<i>Agropyronelongatum</i>
-	گراس	همی کریپتوفیت	-	چمن گندمی سیلیسی	Gramineae	<i>Agropyrontauri</i>
تمام قسمت های گیاه	گراس	ژئوفیت	۱۲۰۰	مرغ	Gramineae	<i>Cynodondactylon</i>
-	گراس	همی کریپتوفیت	-	علف تابستانی	Gramineae	<i>Koeleriacristata</i>
-	گراس	تروفیت	-	چمن یکساله	Gramineae	<i>Poaannua</i>
صمغ	فورب	همی کریپتوفیت	۳۰۰۰-۲۳۰۰	وشا	Apiaceae	<i>Doremaammuniacum</i>
برگ-صمغ	فورب	همی کریپتوفیت	۲۰۰۰	انگوزه	Apiaceae	<i>Ferula assa-foetida</i>
برگ-صمغ	فورب	همی کریپتوفیت	۲۰۰۰	باریچه	Apiaceae	<i>Ferula galbaniflua</i>
برگ های اولیه	فورب	همی کریپتوفیت	۲۲۰۰-۱۴۲۰	جاشیر اذربایجانی	Apiaceae	<i>Pranguschilanthifolia</i>
ریشه-ساقه های جوان	فورب	همی کریپتوفیت	۱۹۰۰-۱۴۷۰	زول خراسانی	Apiaceae	<i>Eryngiumbunnei</i>
-	فورب	همی کریپتوفیت	-	جگن	Cyperaceae	<i>Carexylratica</i>
میوه	فورب	همی کریپتوفیت	۱۸۰۰-۱۴۲۰	خارخاسک	Zygophyllaceae	<i>Tribulusterrestris</i>
دانه-میوه	فورب	همی کریپتوفیت	۱۴۲۰	اسفند	Zygophyllaceae	<i>Peganumharmala</i>

نمودار شماره ۱- تعداد گونه های متعلق به هر تیره گیاهی

نمودار شماره ۲- فرم های رویش

نمودار شماره ۳ - شکل زیستی گونه های موجود در منطقه

بحث و نتیجه گیری:

مصرف گیاهان دارویی از دیرباز متداول بوده و بیماری‌های بسیاری با استفاده از گیاهان دارویی معالجه می‌شوند. امروزه حفظ نظام‌های سنتی به عنوان میراثی گران‌بها و نظامی پایدار در حفاظت، توسعه و بهره‌برداری از مراتع ضروری است. (۱) لذا تهیه اطلاعات علمی دقیق در ارتباط با پوشش گیاهان دارویی هر منطقه در استفاده و حفظ این ذخایر ارزشمند، بسیار مهم است. در تقسیم بندی جغرافیایی رویش‌های ایران بر اساس ترکیب فلورستیک و پوشش گیاهی، منطقه مورد مطالعه از تنوع کلیماتیک و فلورستیک پایینی برخوردار است. مراتع نقش بسزایی در زندگی مردم بومی دارد (۲۳)، هم از جهت تولید آب چشمه‌ها و هم تنوع تولیدات با ارزش دیگری که به همراه دارد. علاوه بر سایر تولیدات مرتع، در طی قرن مردم بومی برای اهداف درمانی نیز از گیاهان آن سود می‌برند (۱۱) در بررسی‌ها و مطالعات انجام شده، ۴۶ گونه دارویی متعلق به ۱۴ تیره گیاهی جمع‌آوری و شناسایی شد. مقایسه آماری گیاهان دارویی و جمع‌آوری شده به کل گیاهان منطقه نشان می‌دهد که ۷۵ درصد گیاهان منطقه، دارویی هستند. و این نشان‌دهنده توانایی بالای تولید گیاهان دارویی در منطقه مورد مطالعه است و از آنجایی که به مواد مؤثره محلی هر سرزمینی در همه جا به آسانی نمی‌توان دسترسی پیدا نمود و خصوصیات مواد مؤثره برخی از کموتیپ‌های بومی، بیان‌کننده قابلیت‌های داروژایی محل رویش آن کموتیپ‌ها است (۴)، اهمیت حفاظت

و احیای فلور گیاهان دارویی منطقه خرابه سنجی ارومیه بیشتر خواهد شد. همچنین نتایج نشان داد که همی کریپتوفیت‌ها بیشترین درصد پوشش گیاهان دارویی منطقه را به خود اختصاص می‌داد که این نشان‌دهنده سازگاری آنها با شرایط اکولوژیک منطقه است (۱۹). این گیاهان با روش‌های متنوعی از جمله ذخیره آب، استفاده از آب زیرزمینی و کاهش نیاز آبی با شیوه‌های مختلفی نظیر ریختن برگ‌ها و کاهش سطح رویشی تکامل یافته‌اند و بطور کلی از طریق تحمل خشکی و یا بوسیله سازگاری فیزیولوژیکی و آناتومیکی که منجر به کاهش اتلاف آب می‌گردد، متحمل دوره‌های کم آبی می‌شوند (۱۰). در دهه‌های اخیر استفاده مجدد از گیاهان دارویی مدنظر قرار گرفته و توجه خاصی به بررسی و تحقیق در طب سنتی شده است. توجه به طب سنتی و نحوه استفاده از گیاهان دارویی در هر منطقه جهت استفاده در طب نوین از اهمیت زیادی برخوردار بوده چرا که امروزه با در دست داشتن تکنولوژی‌های جدید آزمایشگاهی و امکان بررسی مواد مؤثره گیاهی، راهی برای ساخت داروهای متفاوت با منشأ طبیعی را فراهم خواهد نمود. لذا بررسی در طب سنتی مناطق مختلف ایران راه را برای رسیدن علاقه‌مندان به این عرصه از علم فراهم می‌نماید. علاوه بر این با شناخت عوامل مؤثر در دانش بومی مردم محلی در ارتباط با گیاهان دارویی می‌توان، سعی در ثبت این اطلاعات با ارزش کرده و خصوصیات این گیاهان مصرفی را از نظر مواد مؤثره، نیازهای اکولوژیکی و رویشگاهی، بررسی و با توجه به اطلاعات

که در نتایج اشاره شد برای کامل کردن اطلاعات ستون ۷ جدول (۱) عمدتاً از منابع مردمی استفاده شده است. بدین ترتیب تعداد زیادی از این گونه‌ها برای اولین بار به عنوان گونه‌های دارویی معرفی می‌شوند. امید است با معرفی گیاهان دارویی بتوانیم پتانسیل منطقه را از نظر ذخایر ژنتیکی به خوبی شناخته و در حفظ و حراست آن‌ها بکوشیم و این تلاش به عنوان گام کوچکی در راه شکوفایی قلمداد، بستر مناسبی را برای بسط فعالیت‌های تحقیقاتی در آینده فراهم آورد.

بدست آمده در راستای توسعه و کشت گونه‌های مختلف گیاهان دارویی اقدام کرد (۱). نتایج حاصل از اجرای این تحقیق به خوبی نشان می‌دهد که مطالعه جامع بر روی گیاهان دارویی چه از بعد شناسایی پتانسیل‌های عرصه‌ای و چه بعد از شناسایی فرهنگ استفاده از گیاهان به عنوان دارو بایستی با شتاب بیشتر و برنامه‌های هماهنگ تر در سطح کشور پیش برود و قبل از آنکه عرصه‌ها به علت ناهماهنگی بین ارگان‌ها و سازمان‌های مسئول و سردرگمی مردم دچار آسیب جدی شوند، اقدامات آموزشی و ترویجی انجام پذیرد. همان طوری

References

- ۱-Alavi, S.A., E. Rabiei, H.R Saeidi Garkhani, & Gh. Ghordouei milan, ۲۰۱۱. Traditional use of medicinal plants native to the northern (Case Study Series ۱۱ and ۱۸ forestry projects Mazandaran Department of Natural Resources - Surrey). Journal of Herbal Drugs ۲(۲): ۱۱۳-۱۲۰.
- ۲-Asadi, M., ۱۹۸۷. Iranian flora design guide. Publications Research Institute of Forests and Rangelands
- ۳-Asghar nejad, L., H.R. Saeidi garakhani, & M. Alikhani, ۲۰۱۰. Floristic and ecological characteristics of plants (Case study: Mntth in Semnan province), Booklet National Herbal studies, Sari.
- ۴-Bagheri, A., ۲۰۰۵. Economic optimization of cultivation of medicinal plants. Conference. National Sustainable Development of Medicinal Plants, Mashhad, August ۵-۷.
- ۵-Davazdah emami, S., ۲۰۰۳. Uses of medicinal plants. Nosouh publisher, National Library of Iran, ۱۱۳p.
- ۶-Giday, M., Z. Asfaw, & Z. Woldu, ۲۰۰۹. Medicinal Plants of the Mein it ethnic group of Ethiopia. Journal of Ethnopharmacology ۱۲۴(۳): ۵۱۳-۵۲۱.
- ۷-Heydari rikan, M., & L. MAlek mohammadi, ۲۰۰۷. Herb Valley University Ghasemloo. Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants Research ۲۳(۲): ۲۳۴-۲۵۰.
- ۸-Hoshyari, F., ۲۰۰۹. Medicinal Plants in Kurdistan. The Iranian medicinal and aromatic Plant Research ۲۵(۱): ۹۳-۱۰۹.
- ۹-Iranbakhsh, A., M. Hamdi, & M Asadi, ۲۰۰۹. Introduced flora, plant life forms and Kuriotipe Branch area in province of Semnan. Journal of Pajuhesh and sazandegi ۷۹: ۱۹۹-۱۷۹.
- ۱۰-Jalili,A., & Z. Jamzad, ۱۹۹۹. Red Data book of Iran,A preliminary Survey of Endemic, Rare & Endangered plant species in Iran. Research Institute of forests &Rangelands,Publication no, ۲۱۵.p

- ۱۱-Jeremy R.S., S. Nimal, L. Karunaratne, & R. Mahindapala, ۲۰۰۶. Rapid inventory of wild medicinal plant populations in Sri Lanka. *Biological Conservation* ۱۳۲: ۲۲-۳۲.
- ۱۲-Kala, C.P., & k. Almora, ۲۰۰۵. Revitalizing Traditional Herbal Therapy by Exploring Medicinal Plants: A Case Study of Uttaranchal State in India. Plant Institute of Himalayan Environment & Development ۲۶۳-۶۴۳.
- ۱۳-Masomi, A., ۱۹۸۵. Iran species. Publications Research Institute of Forests and Rangelands volumes ۳-۱.
- ۱۴-Mesdaghi, M., ۲۰۰۱. Vegetation description and analysis. Mashhad University Jihad Publications, ۲۲۸ p.
- ۱۵-Mobin, S., ۱۹۷۵. Iranian herb, Vol. Tehran University Press. ۴۶۵ p.
- ۱۶-Moghadam, M., ۱۹۹۹. Range and rangeland, Tehran University press, ۲۵۷ p.
- ۱۷-Mozafarian, M., ۱۹۸۴. Plant Taxonomy, Volume I and II. Publishing student.
- ۱۸-Mozafarian, M., ۱۹۸۶. Names of Iranian plants. Publisher of contemporary culture.
- ۱۹-Najafi tireshabankare, K., ۱۹۸۴. Characteristics of vegetation in desert and drought resistance mechanisms. Agriculture and Natural Resources Research Center of Hormozgan Province, ۲۰ p.
- ۲۰-Najafi, Gh., R. Kalvandi, & K. Safi khani, ۲۰۰۵. New findings about indigenous knowledge and medicinal plant *Primula auriculata*. Conference. National Sustainable Development of Medicinal Plants, Mashhad, August ۵-۷.
- ۲۱-Razavi, S.M., ۲۰۰۶. Medicinal plants. Publishing efforts, the National Library, ۱۷۰ p.
- ۲۲-Robert, Y., & L. Yuan, ۲۰۰۰. Traditional Chinese Medicine: an approach to scientific proof and clinical validation. *Pharmacology & Therapeutics* ۸۶: ۱۹۱-۱۹۸.
- ۲۳-Wondimu, T., Z. Asfaw, & E. Kelbessa, ۲۰۰۷. Ethno botanical Study of Medicinal Plants around, Ethiopia. *Journal of Ethnopharmacology* ۱۱۲(۱): ۱۵۲-۱۶۱.
- ۲۴-Zolfaghari, A., E. Adeli, V.A. Mozafarian, S. Babaei, & Gh. Habibi bibalan, ۲۰۱۲. Identification of medicinal plants and indigenous knowledge of local people Arasbaran (Case Study: Arasbaran forests, watershed Mrdanqm tea). *The Iranian medicinal and aromatic Plant Research* ۲۸(۳): ۵۳۴-۵۵۰.